

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः ॥

वि वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ऋ॑ध्यते॒ यस्य॑ ह॒विर॑ति॒रिच्य॑ते॒ सूर्यो॑ दे॒वो
दि॒विष॑द्भ्य॒ इत्या॑ह॒ बृह॑स्पति॒ना चै॒वास्य॑ प्र॒जाप॑ति॒ना च॒ यज्ञ॑स्य॒
व्य॑द्धमपि॒ वप॑ति॒ रक्षा॑सि॒ वा ए॒तत्प॑शु॒ संच॑न्ते॒ यदे॑कदे॒वत्य॑
आल॑ब्धो॒ भूया॑न्भव॒ति यस्या॑स्ते॒ हरि॑तो॒ गर्भ॑ इत्या॑ह॒ देव॑त्रै॒वैना॑
गम॑यति॒ रक्ष॑साम॒पह॑त्या॒ आ वर्त॑न वर्त॒येत्या॑ह (१)

ब्रह्म॑णै॒वैन॑मा॒ वर्त॑यति॒ वि ते॑ भि॒नद्भि॑ त॒करी॑मित्या॑ह॒
यथा॑य॒जुरे॒वैत॑दुरु॒द्रप्सो॑ वि॒श्वरू॑प॒ इन्दु॑रित्या॑ह॒ प्र॒जा वै प॑शव॒
इन्दुः॑ प्र॒जयै॒वैन॑म्प॒शुभिः॑ स॒मर्ध॑यति॒ दिवं॑ वै य॒ज्ञस्य॑ व्य॑द्धं
गच्छ॑ति॒ पृथि॒वीम॑ति॒रिक्त॑न्त॒द्यन्न॑ श॒मये॑दा॒र्तिमा॑र्च्छे॒द्यज॑मानो
म॒ही द्यौः॑ पृ॒थि॒वी च॑ न॒ इति॑ (२)

आ॒ह द्या॑वा॒पृथि॒वीभ्या॑मे॒व य॒ज्ञस्य॑ व्य॑द्धं चा॒र्तिरि॑क्तं च
शम॑यति॒ ना॒र्तिमा॑र्च्छति॒ यज॑मानो॒ भस्म॑ना॒भि स॒मूह॑ति
स्व॒गाकृ॑त्या॒ अथो॑ अ॒नयो॑र्वा ए॒ष गर्भो॑ऽनयो॒रेवैनं॑ दधाति॒

यदवद्येदति तद्रेचयेद्यन्नावद्येत्पशोरालब्धस्य नाव द्येत्
पुरस्तान्नाभ्या अन्यदवद्येदुपरिष्ठादन्यत्पुरस्ताद्वै नाभ्यै (३)

प्राण उपरिष्ठादपानो यावानेव पशुस्तस्याव द्यति
विष्णवे शिपिविष्टाय जुहोति यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते
यः पशोर्भूमा या पुष्टिस्तद्विष्णुः शिपिविष्टोऽतिरिक्त
एवातिरिक्तं दधात्यतिरिक्तस्य शान्त्या अष्टाप्रद्विरण्यं
दक्षिणाऽष्टापदी ह्येषात्मा नवमः पशोरास्या अन्तरकोश
उष्णीषेणाविष्टितम्भवत्येवमिव हि पशुरुल्बमिव चर्मव
मांसमिवास्थीव यावानेव पशुस्तमाप्त्वाव रुद्धे यस्यैषा
यज्ञे प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्ट्वा वसीयान्भवति (४)

वर्तयेत्याह न इति वै नाभ्या उल्बमिवैकविंशतिश्च॥ [१]

आ वायो भूष शुचिपा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार।
उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्।
आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा किक्किटा ते मनः
प्रजापतये स्वाहा किक्किटा ते प्राणं वायवे स्वाहा किक्किटा
ते चक्षुः सूर्याय स्वाहा किक्किटा ते श्रोत्रं द्यावापृथिवीभ्यां
स्वाहा किक्किटा ते वाचं सरस्वत्यै स्वाहा (५)

त्वं तुरीयां वशिनीं वशासि सकृद्यत्वा मनसा
 गर्भं आशयत्। वशा त्वं वशिनीं गच्छ देवान्धसत्याः
 सन्तु यजमानस्य कामाः। अजासि रयिष्ठा पृथिव्याः
 सीदोर्ध्वान्तरिक्षमुप तिष्ठस्व दिवि ते बृहद्भाः। तन्तु
 तन्वन्नजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया
 कृतान्। अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं
 जनम्। मनसो हविरसि प्रजापतेर्वर्णो गात्राणां ते गात्रभाजो
 भूयास्म (६)

सरस्वत्यै स्वाहा मनुस्त्रयोदश च॥ [२]

इमे वै सहास्तान्ते वायुर्व्यवात्ते गर्भमदधातान्तः सोमः
 प्राजनयदग्निरग्रसत् स एतं प्रजापतिराग्नेयमष्टाकपाल-
 मपश्यत्तं निरवपत्तेनैवैनामग्नेरधि निरक्रीणात्तस्मादप्यन्यदेवत्याः
 आग्नेयमष्टाकपालम्पुरस्तान्निर्वपेदग्नेरेवैनामधि निष्क्रीया
 लभते यत् (७)

वायुर्व्यवात्तस्माद्वायव्यां यदिमे गर्भमदधातां तस्माद्वावापृथि-
 यत्सोमः प्राजनयदग्निरग्रसत् तस्मादग्नीषोमीया
 यदनयोर्वियत्योर्वागवदत्तस्मात्सारस्वती यत्प्रजापतिरग्नेरधि

नि॒र॒क्री॒णा॒त्त॒स्मा॑त्प्रा॒जाप॒त्या सा वा ए॒षा स॑र्वदे॒व॒त्यां यद॒जा
व॒शा वा॑य॒व्या॑मा ल॒भेत् भू॑ति॒कामो वा॒युर्वै क्षे॑पि॒ष्ठा दे॒वता॑
वा॒युमे॒व स्वेन॑ (८)

भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैन॒म्भूतिं॑ गमयति
द्यावापृ॒थि॒व्या॑मा ल॒भेत् कृ॒षमा॑णः प्र॒ति॒ष्ठाका॑मो दि॒व ए॒वास्मै॑
प॒र्जन्यो॑ व॒र्षति॒ व्य॑स्यामोष॑धयो रोह॑न्ति स॒मर्धु॑कमस्य
स॒स्यम्भ॑वत्य॒ग्री॒षो॒मीया॑मा ल॒भेत् यः का॒मये॑तान्न॒वान॒न्नादः॑
स्या॒मित्य॒ग्नि॑नै॒वान्न॑मव॒ रु॒द्धे सोमे॑नान्नाद्य॒मन्न॑वाने॒वान्ना॒दो
भ॑वति सार॒स्वती॑मा ल॒भेत् यः (९)

ई॒श्व॒रो वा॒चो व॑दि॒तोः स॒न्वाचं॑ न वदे॒द्वाग्वै सर॑स्वती
सर॑स्वतीमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑ धावति॒ सैवास्मि॒न्वाचं॑ दधाति
प्रा॒जाप॒त्यामा ल॒भेत् यः का॒मये॑तान॒भिजित॑म॒भि ज॑येय॒मिति॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वता॑ दे॒वता॑भिरे॒वान॒भिजित॑म॒भि ज॑यति
वा॒यव्य॑यो॒पाक॑रोति वा॒योरे॒वैना॑मव॒रु॒ध्या ल॒भत् आकू॑त्यै त्वा
का॒माय॑ त्वा (१०)

इत्या॑ह यथाय॒जुरे॒वैतत्किंकि॑टा॒कारं जु॑होति किंकि॑टाक॒रेण॑
वै ग्रा॒म्याः प॒शवो॑ रमन्ते प्रा॒ण्याः प॑तन्ति॒ यत्किंकि॑टा॒कारं

जुहोति॑ ग्रा॒म्याणां॑ प॒शूनां॑ धृत्यै॑ पर्य॒ग्नौ क्रि॒यमा॑णे जुहोति॑
जीव॑न्तीमे॒वैनां॑ सु॒वर्गं॑ लो॒कङ्ग॑मयति॒ त्वं तु॒रीयां॑ व॒शिनीं॑
व॒शासी॑त्या॒ह दे॒वत्रै॑वैनां॑ गमयति स॒त्याः सं॑न्तु यज॑मानस्य
कामा॒ इत्या॑हैष वै कामः (११)

यज॑मानस्य॒ यदना॑र्त उ॒दृचं॑ गच्छति॒ तस्मा॑दे॒वमा॑हाजासि॑
रयि॑ष्ठेत्या॒हैष्वे॑वैनां॑ लो॒केषु॑ प्रति॑ ष्ठापयति दि॒वि ते
बृ॒हद्वा॑ इत्या॒ह सु॒वर्गं॑ ए॒वास्मै॑ लो॒के ज्योति॑र्दधाति॒ तन्तुं॑
त॒न्वत्र॑ज॒सो भा॒नुम॑न्विहीत्या॒हेमा॑ने॒वास्मै॑ लो॒कां ज्योति॑ष्मतः
करो॑त्यनु॒ल्बणं॑ व॒यत॒ जोगु॑वा॒मप॒ इति॑ (१२)

आ॒ह यदे॒व य॒ज्ञ उ॒ल्बणं॑ क्रि॒यते॑ तस्यै॒वैषा॑ शा॒न्तिर्म॑नु॒र्भव॑
ज॒नया॑ दै॒व्यं ज॒न॒मि॒त्या॒ह मा॒न॒व्यो वै प्र॒जास्ता॑ ए॒वाद्याः॑
कुरु॑ते॒ मन॑सो ह॒विर॑सीत्या॒ह स्व॒गाकृ॑त्यै॒ गात्रा॑णां॒ ते
गात्र॑भाजो॒ भूया॑स्मेत्या॒हाशि॑षमे॒वैता॑मा शा॒स्ते तस्यै॑ वा
ए॒तस्या॑ ए॒कमे॒वादे॒वय॑जनं॒ यदाल॑ब्धायाम॒भ्रः (१३)

भव॑ति॒ यदाल॑ब्धायाम॒भ्रः स्याद॑प्सु वा॑ प्र॒वेशये॑त्सर्वां॑
वा॒ प्राश्नी॑याद्य॒प्सु प्र॑वे॒शये॑द्य॒ज्ञवे॑श॒सं कुर्या॑त्सर्वा॒मेव॑
प्राश्नी॑यादिन्द्रि॒यमे॒वात्म॑न्धत्ते॒ सा वा॑ ए॒षा त्र॑या॒णामे॒वावरु॑द्धा

संवत्सरसदः सहस्रयाजिनो गृहमेधिनस्त एवैतया
यजेरन्तेषामेवैषाप्ता॥ 14॥

यत्त्वेन सारस्वतीमा लभेत् यः कामाय त्वा कामोऽप इत्यग्नौ द्विचत्वारिंशच्च॥- [३]

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं
च मनश्च शक्करीश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च बृहच्च रथन्तरं
च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु
तस्मै विशः समनमन्त सर्वाः स उग्रः स हि हव्यो बभूव
देवासुराः संयत्ता आसन्त्स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा
एताञ्जयान्प्रायच्छत्तानजुहोत्ततो वै देवा असुरानजयन्
यदजयन्तञ्जयानां जयत्वः स्पर्धमानेनैते होतव्या जयत्येव
तां पृतनाम् (१५)

उप पञ्चविंशतिश्च॥ ————— [४]

अग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां
यमः पृथिव्या वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो दिवश्चन्द्रमा
नक्षत्राणाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाः
समुद्रः स्रोत्यानामन्नः साम्राज्यानामधिपति तन्मावतु
सोम ओषधीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां त्वष्टा

रूपाणां विष्णुः पर्वतानाम्मरुतो गुणानामधिपतयस्ते
 मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे ततास्ततामहा इह
 मावत। अस्मिन्ब्रह्मन्स्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधाया-
 मस्मिन्कर्मन्स्यां देवहृत्याम् (१६)

अवरे सप्तदश च॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा
 एतानभ्यातानानपश्यन्तानभ्यातन्वत यद्देवानां कर्मासीदार्ध्यत
 तद्यदसुराणां न तदार्ध्यत येन कर्मणेश्चेत्तत्र होतव्या
 ऋध्नोत्येव तेन कर्मणा यद्विश्वे देवाः समभरन्तस्मादभ्याताना
 वैश्वदेवा यत्प्रजापतिर्जयान्प्रायच्छुत्तस्माञ्जयाः प्राजापत्याः (१७)

यद्राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृताः राष्ट्रभृत्त्वन्ते देवा
 अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत जयैरजयन्त्राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रमाददत
 यद्देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत तदभ्यातानानामभ्यातानत्वं
 यज्जयैरजयन्तज्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रमाददत
 तद्राष्ट्रभृताः राष्ट्रभृत्त्वन्ततो देवा अभवन्परासुरा यो
 भ्रातृव्यवान्स्यथ्स एताञ्जुहुयादभ्यातानैरेव भ्रातृव्यानभ्यातनुते
 जयैर्जयति राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रमा दत्ते भवत्यात्मना परास्य

भ्रातृव्यो भवति (१८)

प्राजापत्याः सौष्टादश च॥ [६]

ऋता॒षाडु॒तधा॑मा॒ग्निर्गन्ध॑र्वस्तस्यौष॑धयोऽप्सर॒स ऊ॒र्जो
नाम॒ स इ॒दं ब्र॑ह्म॒ क्षत्र॑म्पातु॒ ता इ॒दं ब्र॑ह्म॒ क्षत्र॑म्पान्तु॒
तस्मै॒ स्वाहा॒ ताभ्यः॒ स्वाहा॑ स॒ंहितो॒ विश्व॑सा॒मा
सूर्यो॑ गन्ध॑र्वस्तस्य॒ मरी॑चयोऽप्सर॒स आयु॑वः सुषु॒म्नः
सूर्य॑रश्मिश्चन्द्र॒मा गन्ध॑र्वस्तस्य॒ नक्ष॑त्राण्यप्सर॒सो बे॒कुर॑यो
भुज्युः सु॒पर्णो य॒ज्ञो गन्ध॑र्वस्तस्य॒ दक्षि॑णा अप्सर॒सः स्त॒वाः
प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा॒ मनः॑ (१९)

गन्ध॑र्वस्तस्य॒ रू॒र्षामा॑न्यप्सर॒सो वह॑य इषि॒रो वि॒श्वव्य॑चा॒
वातो॑ गन्ध॑र्वस्तस्यापोऽप्सर॒सो मु॒दा भुव॑नस्य पते॒ यस्य॑
त उ॒परि॑ गृ॒हा इ॒ह च॑। स नो॑ रा॒स्वाज्या॑नि॒ रा॒यस्पोष॑
सु॒वीर्य॑ संव॒त्सरी॑णा॒ स्व॒स्तिम्। प॒रमे॒ष्ठ्यधि॑पति-
मृत्यु॑र्गन्ध॑र्वस्तस्य॒ विश्व॑मप्सर॒सो भुवः॑ सु॒क्षितिः॑
सु॒भूति॑र्भद्रकृ॒त्सु॒र्वान्प॒र्जन्यो॑ गन्ध॑र्वस्तस्य॒ वि॒द्युतो॑ऽप्सर॒सो
रुचो॑ दू॒रेहे॑तिरमृ॒डयः॑ (२०)

मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवश्चारुः
 कृपणकाशी कामो गन्धर्वस्तस्याधयोऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम
 स इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा
 ताभ्यः स्वाहा स नो भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह
 च। उरु ब्रह्मणेऽस्मै क्षत्राय महि शर्म यच्छ (२१)

मनोऽमृडयः षट्त्वारिंशच्च॥ [७]

राष्ट्रकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमव
 रुन्दे राष्ट्रमेव भवत्यात्मने होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं
 प्रजा राष्ट्रम्पशवो राष्ट्रं यच्छ्रेष्ठो भवति राष्ट्रेणैव राष्ट्रमव
 रुन्दे वसिष्ठः समानानां भवति ग्रामकामाय होतव्या राष्ट्रं
 वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं संजाता राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रं संजातानव
 रुन्दे ग्रामी (२२)

एव भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवन एवास्मै सजातानव
 रुन्दे त एनमवरुद्धा उप तिष्ठन्ते रथमुख ओजस्कामस्य
 होतव्या ओजो वै राष्ट्रभृत ओजो रथ ओजसैवास्मा
 ओजोऽव रुद्ध ओजस्व्येव भवति यो राष्ट्रादपभूतः
 स्यात्तस्मै होतव्या यावन्तोऽस्य रथाः स्युस्तान्ब्रूयाद्युद्धमिति

राष्ट्रमेवास्मै युनक्ति (२३)

आहुतयो वा एतस्याक्लृप्ता यस्य राष्ट्रं न कल्पते स्वरथस्य दक्षिणं चक्रम्रवृह्यं नाडीमभि जुहुयादाहुतीरेवास्य कल्पयति ता अस्य कल्पमाना राष्ट्रमनु कल्पते सङ्ग्रामे संयन्ते होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते ये सङ्ग्रामं संयन्ति यस्य पूर्वस्य जुह्वति स एव भवति जयति तं सङ्ग्रामं मान्धुक इध्मः (२४)

भवत्यङ्गारा एव प्रतिवेष्टमाना अमित्राणामस्य सेनां प्रति वेष्टयन्ति य उन्माद्येत्तस्मै होतव्या गन्धर्वाप्सरसो वा एतमुन्मादयन्ति य उन्माद्यत्येते खलु वै गन्धर्वाप्सरसो यद्राष्ट्रभृतस्तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहेति जुहोति तेनैवैनाञ्छमयति नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवत्येते वै गन्धर्वाप्सरसां गृहाः स्व एवैनान् (२५)

आयतने शमयत्यभिचरता प्रतिलोमं होतव्याः प्राणानेवास्य प्रतीचः प्रति यौति तं ततो येन केन च स्तृणुते स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वैतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतं निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरन्तेन

वषट्करोति वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति ताजगार्तिमाच्छति
यस्य कामयेतान्नाद्यम् (२६)

आ ददीयेति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य
पत इति तृणानि सं गृह्णीयात्प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः
प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमा दत्त इदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्नाद्यः
हरामीत्याहान्नाद्यमेवास्य हरति षड्भिरहरति षड्वा
ऋतवः प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमादायर्तवोऽस्मा अनु प्र
यच्छन्ति (२७)

यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात्तः स्थलेऽवसाय्य ब्रह्मौदनं
चतुःशरावम्पक्त्वा तस्मै होतव्या वर्षम् वै राष्ट्रभृतो वर्षम् स्थलं
वर्षमणैवैनं वर्षम् समानानां गमयति चतुःशरावो भवति
दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति क्षीरे भवति रुचमेवास्मिन्दधात्युद्धरति
शृतत्वाय सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय चत्वारं आर्षेयाः
प्राश्रन्ति दिशामेव ज्योतिषि जुहोति (२८)

ग्रामी युनक्तीध्मः स्व एवैनान्नाद्यं यच्छन्त्येकान्नपञ्चाशच्च॥ [८]

देविका निर्वपेत्प्रजाकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि
खलु वै प्रजाश्छन्दोभिरेवास्मै प्रजाः प्र जनयति प्रथमं धातारं

करोति मिथुनी एव तेन करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते
 राते राका प्र सिनीवाली जनयति प्रजास्वेव प्रजातासु
 कुह्वा वाचं दधात्येता एव निर्वपेत्पशुकामश्छन्दांसि वै
 देविकाश्छन्दांसि (२९)

इव खलु वै पशवश्छन्दोभिरेवास्मै पशून् जनयति प्रथमं
 धातारं करोति प्रैव तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते
 राते राका प्र सिनीवाली जनयति पशूनेव प्रजातान्कुह्वा
 प्रतिं ष्ठापयत्येता एव निर्वपेद्भामकामश्छन्दांसि वै
 देविकाश्छन्दांसीव खलु वै ग्रामश्छन्दोभिरेवास्मै
 ग्रामम् (३०)

अवं रुद्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं
 ग्रामस्य दधात्येता एव निर्वपेज्ज्योगामयावी छन्दांसि
 वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतमभि मन्यन्ते यस्य
 ज्योगामयति छन्दोभिरेवैनमगदं करोति मध्यतो धातारं
 करोति मध्यतो वा एतस्याक्लृप्तं यस्य ज्योगामयति मध्यत
 एवास्य तेन कल्पयत्येता एव निः (३१)

वपेद्यं यज्ञो नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि

खलु वा एतं नोप नमन्ति यं यज्ञो नोपनमति प्रथमं धातारं
 करोति मुखत एवास्मै छन्दांसि दधात्युपैनं यज्ञो नमत्येता
 एव निर्वपेदीजानश्छन्दांसि वै देविका यातयामानीव खलु
 वा एतस्य छन्दांसि य ईजान उत्तमं धातारं करोति (३२)

उपरिष्ठादेवास्मै छन्दांस्ययातयामान्यव रुन्द्र
 उपैनमुत्तरो यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेद्यम्मेधा नोपनमेच्छन्दांसि
 वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोप नमन्ति यम्मेधा
 नोपनमति प्रथमं धातारं करोति मुखत एवास्मै छन्दांसि
 दधात्युपैनम्मेधा नमत्येता एव निर्वपेत् (३३)

रुक्कामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु
 वै रुक्छन्दोभिरेवास्मिन्नुचं दधाति क्षीरे भवन्ति
 रुचमेवास्मिन्दधति मध्यतो धातारं करोति मध्यत
 एवैनं रुचो दधाति गायत्री वा अनुमतिस्त्रिष्टुग्राका जगती
 सिनीवाल्यनुष्टुप्कुहूर्धाता वंषद्वारः पूर्वपक्षो राकापरपक्षः
 कुहूरमावास्या सिनीवाली पौर्णमास्यनुमतिश्चन्द्रमा धाता-
 ऽष्टौ (३४)

वसवोऽष्टाक्षरा गायत्र्येकादश रुद्रा एकादशाक्षरा
 त्रिष्टुब्धादशादित्या द्वादशाक्षरा जगती प्रजापतिरनुष्टुब्धाता
 वषट्कार एतद्वै देविकाः सर्वाणि च छन्दांसि सर्वाश्च देवता
 वषट्कारस्ता यत्सह सर्वा निर्वपेदीश्वरा एनम्प्रदहो द्वे प्रथमे
 निरुप्य धातुस्तृतीयं निर्वपेत्तथो एवोत्तरे निर्वपेत्तथैनं न प्र
 दहन्त्यथो यस्मै कामाय निरुप्यन्ते तमेवाभिरुपाप्नोति (३५)

पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि ग्रामङ्कल्पयत्येता एव निरुत्तमन्धातारं करोति
 मेधा नमत्येता एव निर्वपेदष्टौ दहन्ति नवं च (९) देविकाः प्रजाकामो मिथुनी पशुकाम॥[९]

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्त्स्वावेशो अनमीवो भवा
 नः। यत्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं न एधि द्विपदे शं
 चतुष्पदे। वास्तोष्पते शग्मया ससदा ते सक्षीमहि रण्वया
 गातुमत्या। आवः क्षेम उत योगे वरं नो यूयम्पात स्वस्तिभिः
 सदा नः। यत्सायम्प्रातरग्निहोत्रं जुहोत्याहुतीष्टका एव ता उप
 धत्ते (३६)

यजमानोऽहोरात्राणि वा एतस्येष्टका य आहिताग्निर्यत्सायम्
 कृत्वोप धत्ते दशं समानत्रं जुहोति दशाक्षरा विराड्विराजमेवास्वेष्ट
 कृत्वोप धत्तेऽथो विराज्येव यज्ञमाप्नोति चित्यंश्चित्योऽस्य

भवति तस्माद्यत्र दशोषित्वा प्रयाति तद्यज्ञवास्त्ववास्त्वेव
तद्यत्ततोऽर्वाचीनम् (३७)

रुद्रः खलु वै वास्तोष्पतिर्यदहुत्वा वास्तोष्पतीयम्प्रयायाद्रुद्र
एनम्भूत्वाग्निरनूत्थाय हन्याद्वास्तोष्पतीयं जुहोति
भागधेयेनैवैनं शमयति नार्तिमाच्छति यजमानो यद्युक्ते
जुहुयाद्यथा प्रयाते वास्तावाहुतिं जुहोति तादृगेव तद्यदयुक्ते
जुहुयाद्यथा क्षेम आहुतिं जुहोति तादृगेव तदहुतमस्य
वास्तोष्पतीयं स्यात् (३८)

दक्षिणो युक्तो भवति सव्योऽयुक्तोऽथ वास्तोष्पतीयं
जुहोत्युभयमेवाकरपरिवर्गमेवैनं शमयति यदेकया
जुहुयाद्विहोमं कुर्यात्पुरोनुवाक्यामनूच्य याज्यया जुहोति
सदेवत्वाय यद्धुत आदध्याद्रुद्रं गृहानन्वारोहयेद्यदव-
क्षाणान्यसम्प्रक्षाप्य प्रयायाद्यथा यज्ञवेशसं वादहनं
वा तादृगेव तदयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योः
समारोहयति (३९)

एष वा अग्रेर्योनिः स्व एवैनं योनौ समारोहयत्यथो
खल्वाहुर्यदरण्योः समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदेत्पुनराधेयः

स्यादिति या ते अग्ने यज्ञियां तनूस्तयेह्यारोहेत्यात्मन्समारोहय
यजमानो वा अग्रेर्योनिः स्वायामेवैनं योन्याः
समारोहयते (४०)

धृतेऽर्वाचीनः स्यात्समारोहयति पञ्चचत्वारिंशच्च॥ [१०]

त्वमग्ने बृहद्वयो दधांसि देव दाशुषे। कविर्गृहपतिर्युवा॥
हव्यवाङ्गिरजरः पिता नो विभुर्विभावा सुदृशीको
अस्मे। सुगार्हपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्रियुख्सम्मिमीहि
श्रवांसि। त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न
मरामहे। प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः। ब्रह्मा देवानां पदवीः
कवीनामृषिर्विप्राणाम्महिषो मृगाणाम्। श्येनो गृध्राणां
स्वर्धितिर्वनानां सोमः (४१)

पवित्रमत्यैति रेभन्। आ विश्वदेवः सत्पतिः सूक्तैरद्या
वृणीमहे। सत्यसंवः सवितारम्॥ आ सत्येन रजसा
वर्तमानो निवेशयन्नमृतम्मर्त्यं च। हिरण्ययेन सविता रथेना
देवो याति भुवना विपश्यन्। यथा नो अदितिः करत्पश्चे
नृभ्यो यथा गवैः। यथा तोकाय रुद्रियम्। मा नस्तोके तनये
मा न आयुषि मा नो गोषु मा (४२)

नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो
 वधीर्हविष्मन्तो नमसा विधेम ते। उदप्रुतो न वयो
 रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः। गिरिभ्रजो
 नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन्। ह॑सैरिव
 सखिभिर्वावदद्विरश्मन्मयानि नहन्। व्यस्यन्। बृहस्पतिरभि
 कनिक्रदद्वा उत प्रास्तौदुच्च विद्वा॑ अंगायत्। एन्द्र॑ सानसि॑
 रयिम् (४३)

सजित्वान॑ सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्र संसाहिषे
 पुरुहूत शत्रूञ्ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना
 वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। त्व॑ सुतस्य पीतये
 सद्यो वृद्धो अजायथाः। इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो। भुवस्त्वमिन्द्र
 ब्रह्मणा महान्भुवो विश्वेषु सवनेषु यज्ञियः। भुवो नृ॑श्च्यौत्नो
 विश्वस्मिन्भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रः (४४)

विश्वच॑र॒षणे॑। मि॒त्रस्य॑ च॒र॒षणी॑धृतः श्रवो देवस्य
 सान॒सिम्। स॒त्यं चि॒त्रश्र॑वस्तमम्। मि॒त्रो जना॑न् यातयति
 प्रजा॒नन्मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम्। मि॒त्रः कृ॒ष्टीर॑निमिषाभि
 च॑ष्टे स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑द्विधेम। प्र स मि॒त्र म॒र्तो अस्तु॑
 प्रय॑स्वान् यस्त आदित्य॒ शिक्ष॑ति व्र॒तेन॑। न ह॑न्यते न जी॒यते॑

त्वोतो नैनम२हो अश्रोत्यन्तितो न दूरात्। यत् (४५)

चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम्। मिनीमसि
द्यविद्यवि। यत्किं चेदं वरुण दैव्ये जनेऽभिद्रोह-
म्मनुष्याश्चरामसि। अचिन्ती यत्तव धर्मा युयोपिम मा
नस्तस्मादेनसो देव रीरिषः। कित्वासो यद्रिरिपुर्न दीवि
यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म। सर्वा ता वि ष्य शिथिरेव
देवाथा ते स्याम वरुण प्रियासः (४६)

सोमो गोषु मा रयिं मन्त्रो यच्छिथिरा सप्त चं॥—————[११]

पूर्णर्षयोऽग्निना ये देवाः सूर्यो मा सन्त्वा नह्यामि वषट्कारः स खंदिर उपयामगृहीतोऽसि
यां वै त्वे क्रतुम्प्र देवमेकादश॥—[१२] पूर्णा संहजान्तवाग्ने प्राणैरेव षट्त्रिंशत्॥३६॥
पूर्णा सन्ति देवाः॥